

Отримано: 20 серпня 2021 року

Прорецензовано: 6 вересня 2021 року

Прийнято до друку: 20 вересня 2021 року

e-mail: tklimmenko@gmail.com

eshkurko@i.ua

dimonaamicba@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2021-11(79)-8-11

Клименко Т. А., Шкурко О. В., Амичба Д. П. Методики та стратегії вивчення української мови як іноземної на тлі сучасних проблем у світі. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острого: Вид-во НаУОА, 2021. Вип. 11(79). С. 8–11.

УДК: 80

Клименко Тетяна Анатоліївна,
кандидат філологічних наук, доцент,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
Шкурко Олена Василівна,
кандидат філологічних наук, доцент,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
Амичба Дімона Петрівна,
кандидат філологічних наук, доцент,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

МЕТОДИКИ ТА СТРАТЕГІЇ ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ НА ТЛІ СУЧАСНИХ ПРОБЛЕМ У СВІТІ

Сучасна ситуація у світі передбачає зміни й корекцію існуючих правил щодо навчання. Перехід на он-лайн уроки сформував складну конфігурацію: з одного боку – технічна сторона з великою кількістю можливостей, з іншого боку – тактики та стратегії навчання, які треба коригувати та синхронізувати згідно з вимогами та можливостями навчальних он-лайн систем, платформ та програм. До завдань статті не відноситься опис і порівняння між собою таких навчальних віртуальних майданчиків, як, наприклад, Zoom і Microsoft Teams, але про них неможливо не згадати, тому що подібні платформи відносяться до сучасного інструментарію он-лайн навчання і потребують використання. В статті висвітлюються різноманітні нюанси методик викладання. В реальній аудиторії процес навчання проходить декілька інакше, задіяні інші системи й у спілкуванні, у розумінні студенти-викладач, у контролі. Хочеться підкреслити, що мова йдеться про навчання українській мові студентів іноземців підготовчого відділення, про групи, де навчаються студенти різної національної належності, віросповідання, віку, базової підготовки, а також різного темпераменту, інтересів, обставин життя, і часто в таких групах немає загальної мови-посередника. Тому слід спиратися на психологічні, психолінгвістичні, нейрофізіологічні фактори, враховуючи які, можна покращити мовленнєву, комунікативну, когнітивну компетенції студентів, збільшити якість навчання. При он-лайн навчанні компетенції розвиваються дуже неоднорідно, в залежності від фізіологічних особливостей розуму та пам'яті, а також від того, наскільки сумлінно й відповідально студенти виконують самостійну частину роботи. На розуміння, відпрацювання та засвоєння різних блоків матеріалу витрачається більше часу, тому важливо спиратися на висновки психологів. Тут велику роль відіграє спостереження викладача за особливостями сприйняття студентів і своєчасний вплив на різні фактори, наприклад, на мотивацію щодо вивчення матеріалу, цікавість. Для покращення результатів у засвоєнні учбового комплексу пропонується застосування мнемонічних технік і прийомів.

Ключові слова: українська мова, методика, компетенція, когніція, мнемонічні техніки, мотивація, пам'ять.

Tetyana Klymenko,
PhD of Philological Sciences, Associate Professor,
Oles Honchar Dnipro National University
Olena Shkurko,
PhD of Philological Sciences, Associate Professor,
Oles Honchar Dnipro National University
Dimona Amichba,
PhD of Philological Sciences, Associate Professor,
Oles Honchar Dnipro National University

METHODS AND STRATEGIES OF STUDYING THE UKRAINIAN LANGUAGE AS A FOREIGN LANGUAGE ON THE BACKGROUND OF MODERN PROBLEMS IN THE WORLD

The current situation in the world involves changes and corrections to the existing rules for studying. The transition to online lessons has formed a complex configuration: on the one hand – the technical side with many opportunities, on the other hand – tactics and learning strategies that need to be adjusted and synchronized according to the requirements and capabilities of online learning systems, platforms and programs. The objectives of the article do not include the description and comparison of such virtual learning platforms as, for example, Zoom and Microsoft Teams, but it is impossible not to mention them, because such platforms are modern tools for online learning and need to be used. The article highlights various nuances of teaching methods. In the real audience, the learning process is somewhat different, other systems are involved in communication, in the understanding between students and teachers, in control. I would like to emphasize that we are talking about teaching Ukrainian to foreign students of the preparatory department, about groups where there are students of different nationalities, religions, ages, basic training, as well as different temperaments, interests, life circumstances, and often such groups have no common intermediary languages. Therefore, it is necessary to rely on psychological, psycholinguistic, neurophysiological factors and taking its into account, it is possible to improve the speech, communicative, cognitive competence of students, increase the quality of learning. As for online learning, competencies develop very heterogeneously, depending on the physiological characteristics of the mind and memory, as well as on how honestly and responsibly students perform an independent part of the work. Understanding, working out and mastering different blocks of material takes more time, so it is important to rely on the conclusions of psychologists. Here the teacher's observation of the peculiarities of students' perception and timely influence on various factors, for example, on the motivation to study the

material, curiosity, plays an important role. To improve the results in the development of the educational complex, the use of mnemonic techniques and technologies is suggested.

Key words: *Ukrainian language, methods, competence, cognition, mnemonic techniques, motivation, memory.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. У статті в загальному вигляді розглядаються елементи комунікативно-когнітивного підходу до навчання української мови як іноземній. Останні декілька років у світі встановлюються нові правила, в тому числі відносно навчання у закладах вищої освіти. Заняття он-лайн мають переваги та слабкі сторони, особливо, коли йдеться про он-лайн навчання української мови студентів-іноземців на підготовчому відділенні. Корекція існуючих методик навчання з урахуванням психофізіологічних чинників стає дуже важливою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні дослідники цієї теми М. А. Янкова [9], І. Є. Зозуля, Ю. В. Поздрань, А. А. Слободянюк [2] та інші окреслюють проблеми, які виникають на різних етапах мовної підготовки студентів. Також вдосконалюються відомі методики навчання і виникають нові підходи. Але особливості української мови в аспекті дистанційного її вивчення ще залишаються недостатньо висвітленими.

Мета і завдання. У статті ми не розглядаємо технічну сторону он-лайн навчання, ми заглиблюємося у методику викладання, у нюанси, які дають змогу зробити он-лайн навчання цікавішим, і, як результат, якіснішим.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сучасному етапі розвитку методик навчання мовам все частіше використовують різні стратегії, які представляють собою свідому розумову діяльність і спрямовані на досягнення необхідного рівня володіння мовою. Д. Рубін виділяє стратегії навчання мови, або стратегії навчання, і стратегії використання мови, або комунікативні стратегії, соціальні стратегії і емоційні. Стратегії навчання охоплюють когнітивні стратегії – запам'ятовування та маніпулювання та метакогнітивні – управління, спостереження, планування, виявлення пріоритетів, постановка цілей і самоконтроль. Загалом стратегії навчання застосовуються під час базової підготовки. Комунікативні стратегії спрямовані на участь у акті комунікації, в розумінні співрозмовника. До емоційних стратегій належить спостереження за емоційними реакціями студентів під час навчання, зниження рівня занепокоєння. Соціальні стратегії спрямовані на підвищення мотивації до вивчення мови, на співпрацю та роботу в команді, прагнення спілкуватися з носіями мови. Основне завдання комунікативних, емоційних і соціальних стратегій полягає в тому, щоб зробити розглянутий мовний матеріал затребуваним.

А. Плігін [7] пропонує іншу класифікацію стратегій, групуючи їх за різними ознаками: галузь людської діяльності, специфічність елементів стратегії, ефективність, кількість суб'єктів діяльності, деталізація задіяних елементів людського досвіду.

У сучасних методиках навчання мови названі стратегії використовують для розвитку комунікативних (мовних) і когнітивних (розумових) компетенцій студентів. Досить популярним є комунікативно-когнітивний підхід до процесу навчання мові, який передбачає особистісно-орієнтоване навчання, індивідуалізовані методи, прийоми, техніки та стратегії навчання. Комунікативно-когнітивна компетенція апелює до комунікативної та когнітивної парадигм наукового знання. Комунікативна компетенція спрямована на оволодіння мовною діяльністю, а сам процес навчання заснований на моделюванні основних принципів спілкування, до яких, на думку Є. Пассова [6], належать: особистісний характер комунікативної діяльності суб'єкта спілкування; взаємини і взаємодія мовних партнерів; ситуації як форми функціонування спілкування; змістовна основа процесу спілкування; система мовних засобів, засвоєння яких забезпечило б комунікативну діяльність в ситуаціях спілкування; функціональний характер мовних засобів; евристичність навчання.

Когнітивна компетенція пов'язана з когніцією, яку В. Дем'яков визначає як «предзнання», різновид розумових операцій, які обслуговують сприйняття (зокрема, обробку) і продукування як знань, так і мовних виразів для цих знань» [1, с. 9]. Дослідник розрізняє когніцію – інтуїтивний процес і пізнання – сферу розуму. О. Кубрякова уналежнює до когніції «просте спостереження за навколишнім і переробку інформації, що надходить до людини або ззовні, або реінтерпретується людиною» [4, с. 53].

Формування когнітивних навичок передбачає такі стадії: 1) початкову, або когнітивну (має місце усвідомлення та розуміння мовленнєвого-розумового завдання); 2) проміжну, або асоціативну (використовуються прийоми, що забезпечують швидкість здійснення мовленнєвої дії); 3) найвищу, або незалежну стадію (автоматизуються правильні відповіді, підвищується швидкість і безпомилковість виконання дій) [5].

Мова – це форма існування думки, а мовлення – засіб передачі думки. Навчання мови в межах комунікативно-когнітивного підходу передбачає формування у студентів лінгвістичного простору, пов'язаного з розвитком мовної особистості та структуруванням картини світу, що досягається в процесі розв'язання мовних і мовленнєвих проблемних завдань. Сам підхід комунікативно-когнітивного напрямку до викладання мови передбачає розвиток мовленнєво-розумової діяльності студентів. Мислення не існує поза мовою і являє собою «соціально обумовлений, нерозривно пов'язаний з мовленням психічний процес пошуку і відкриття істотно нового, опосередкованого й узагальненого відображення дійсності в ході її аналізу і синтезу» [5]. Виходячи з визначення, можна сказати, що мислення має такі важливі функції як пізнавальна, яка нерозривно пов'язана з мовленнєвою. Комунікативно-когнітивний підхід враховує ці функції мислення: в процесі пізнавальної діяльності студенти отримують нову інформацію і за допомогою різних завдань засвоюють її; для розвитку комунікативної діяльності студенти вирішують мовні завдання, розвиваючи монологічні та діалогічні здібності. У процесі розвитку комунікативної діяльності задіяна також і пізнавальна функція мислення, тому що одночасно обмірковується підбір лексичних одиниць і граматичних конструкцій. Інколи здібності студентів є менш важливими за правильно укладену мотивацію.

Ми розглянемо основні чинники, що впливають на мотивацію та опишемо низку мнемонічних технік. Під час роботи з групою студентів-іноземців рідко можна побачити однорідність здібностей і знань, це навіть не пов'язано з національною належністю та рідною мовою, скоріше з мотивацією і працездатністю студентів у процесі навчання. Засвоєння, а в подальшому застосування матеріалу в повсякденному житті багате в чому залежить від того, який обсяг матеріалу студент запам'ятає.

Робота пам'яті пов'язана з роботою наших шести органів відчуттів: зір, слух, смак, нюх, дотик, робота вестибулярного апарату. Деякі дослідники стверджують: щоб швидко запам'ятати слово, треба зустріти його у шести різних контекстах. За часом збереження інформації виділяють оперативну, короткотермінову і довготермінову пам'ять. Згідно теорії американ-

ського психолога Джорджа Міллера пам'ять людини може утримувати одночасно 7 ± 2 одиниць інформації впродовж 30 секунд. За способом запам'ятовування пам'ять розподіляється на активну та пасивну. Активне запам'ятовування спрацьовує кожного разу, коли людина намагається усвідомлено запам'ятати факти реальності. У випадках, коли запам'ятовування є керованим процесом, психологи стверджують, що через два тижні в пам'яті залишається: 90% того, що ми обговорюємо та робимо, 70% того, що ми обговорюємо, 50% того, що ми чуємо та бачимо, 30% того, що ми бачимо, 20% того, що ми чуємо, 10% того, що ми читаємо.

Викладач має змогу керувати всіма трьома етапами. Студенти повинні також самостійно повторювати матеріал за допомогою домашніх завдань, у яких врахований рівень вивчення мови. Повторення виконує важливу роль у процесі навчання разом з використанням мнемонічних технік. Таким чином запам'ятовування перетворюється на керований і більш результативний процес, в якому задіяна активна довготермінова пам'ять, тим самим використання різних матеріалів доводиться до автоматизму.

Одним із підходів до кращого запам'ятовування матеріалу є використання мнемонічних технік. «Мнемоніка (грец. Μνημονικά – мистецтво запам'ятовування) – це сукупність різних прийомів, що полегшують запам'ятовування і збільшують обсяг пам'яті шляхом утворення штучних асоціацій – візуальних або словесних». На відміну від сприйняття, мислення та інших психічних процесів пам'ять спрямована на відображення уявленень про навколишній світ. З точки зору психології структуру пам'яті поділяють на чотири основні мнемонічні процеси: запам'ятовування, збереження, відтворення і забування.

Ефективність запам'ятовування залежить від мотивації – однієї з найважливіших складових процесу навчання. На формування позитивного мотиву до навчання впливають такі чинники: «усвідомлення найближчих і кінцевих цілей навчання; усвідомлення теоретичної і практичної значущості засвоєваних знань; емоційна форма викладання навчального матеріалу; показ «перспективних ліній» в розвитку наукових понять; професійна спрямованість навчальної діяльності; вибір завдань, що створюють проблемні ситуації в структурі навчальної діяльності; наявність допитливості та «пізнавального психологічного клімату» в навчальній групі» [3, с. 266]. Слабкою мотивацією є необхідність запам'ятовування матеріалу для відповіді на занятті або на іспиті – матеріал швидко забувається.

Ще одним чинником, що формує мотивацію, є особистісні відмінності студентів: потреба в знаннях, допитливість, прагнення пізнавати нове, або, навпаки, лінь, пасивність, небажання робити зусилля над собою. Однак, застосовуючи мнемонічні техніки, можна домогтися гарних результатів також у студентів зі слабкою мотивацією. В. Шадриков визначив такий склад мнемонічних дій: «а) угруповання – розподіл матеріалу на групи по будь-яким підставам (змістом, асоціаціям і т. ін.); б) виділення опорних пунктів – фіксація будь-якого короткого пункту, що служить опорою ширшого змісту (тези, назву, питання, образи викладається в тексті, приклади і т. д.); в) план – сукупність опорних пунктів; г) класифікація – розподіл будь-яких предметів, явищ, понять по класах, групах на основі загальних ознак; г) структурування – встановлення взаємного розташування частин, що складають ціле; д) схематизація – зображення або опис основних рис; е) аналогія – встановлення подібності, подоби в певних відносинах предметів, явищ, понять; ж) мнемотехнічні прийоми – готові способи запам'ятовування; з) перекодування – вербалізація, або промовляння, подання інформації в образній формі; і) побудовування і привнесення нового – використання вербальних посередників, об'єднання і привнесення чогось по ситуативних ознаках, розподіл по місцях; й) серійна організація матеріалу – встановлення або побудова різних послідовностей (розподіл за обсягом, часом, впорядкуванням у просторі); к) асоціації – встановлення зв'язків за подібністю, суміжності або протилежності; л) повторення – свідомо контрольовані й неконтрольовані процеси відтворення матеріалу» [8].

Існує також низка психофізіологічних елементів, які, на перший погляд, здаються незначними, але їх слід враховувати для досягнення результату в навчанні. 1. Робити акцент на уважність: для фіксації нової інформації в пам'яті потрібно близько восьми секунд посиленої уваги, якщо студенти відволікаються або втомилася, потрібно переключити їхню увагу та пізніше повернутися до матеріалу. 2. Задіяти якомога більше органів почуттів: можна асоціювати інформацію з кольором, запахом і смаком, тому що у різних людей органи відчуття розвинені неоднорідно. 3. Співвідносити нову інформацію з тим, що вже відомо: вже відому частину матеріалу необхідно попередньо повторити. 4. Запам'ятовування складного матеріалу здійснюється краще, якщо розбити його на дрібні частини і в першу чергу зосередити увагу на основних поняттях, а окремі деталі відпрацьовувати одночасно з повторенням основних понять. 5. Періодичне повторення того, що вже відомо: один із основних елементів.

Наведемо приклади деяких мнемонічних технік.

1. Асоціативний ряд. Робити асоціативну прив'язку до понять, звуків, слів.
2. Візуальний образ. Асоціюйте візуальний образ зі словом або ім'ям, щоб запам'ятати їх краще.
3. Акрівірш. Придумайте речення, в якому перша буква кожного слова є частиною або ініціалом того, що вам потрібно запам'ятати.
4. Рими й алітерація. Рими, алітерації – хороший спосіб запам'ятати різні мовні факти.
5. Фрагментація. Великий обсяг інформації розбивається на менші фрагменти, які легше запам'ятати.

Висновки та перспективи. У статті розглянуто чинники, які покращують комунікативні й когнітивні компетенції студентів в межах комунікативно-когнітивного підходу до процесу навчання української мови як іноземної. Для максимального результату в засвоєнні учбового матеріалу велику роль відіграє мотивація та застосування мнемонічних технік, водночас слід враховувати індивідуальні психофізіологічні чинники студентів. Подальші перспективи дослідження лежать в детальному розгляді всього інструментарію щодо он-лайн навчання, при якому поєднуються різноманітні методичні стратегії й тактики, а також можливості сучасних технологій, платформ, програм.

Література:

1. Демьянков В. З. Когниция и понимание текста. *Вопросы когнитивной лингвистики*. Москва: Институт языкознания. Тамбов: Тамбовский гос. университет им. Г. Р. Державина. 2005. № 3. С. 5–10.
2. Зоуля І. С., Поздрань Ю. В., Слободянюк А. А. Роль дистанційного навчання у вивченні української мови як іноземної. URL: http://www.philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2020/1_2020/part_1/9.pdf

3. Ильин Е. П. Мотивация и мотивы. Санкт-Петербург : Питера. 2008. 512 с.
4. Кубрякова Е. С. Язык и знание: На пути получения знаний о языке. Москва : Языки славянской культуры. 2004. 560 с.
5. Мышление. Общая характеристика мышления. URL: http://psinovo.ru/referati_po_psichologii_i_pedagogike/mishlenie_obschaya_charakteristika_mishleniya.html.
6. Пассов Е. И. Коммуникативный метод обучения иноязычному говорению. Москва : Просвещение. 1991. 222 с.
7. Плигин А. А. Личностно ориентированное образование: история и практика: монография. Москва : КСП+: 2003. 432 с.
8. Шадриков В. Д. Ментальное развитие человека. Москва : Аспект Пресс: 2007. 284 с.
9. Янкова М. А. Особливості застосування дистанційного навчання у викладанні української мови як іноземної. URL: <http://kmp.fl.kpi.ua/uk/node/42>.

References:

1. Dem'yankov V. Z. Kognitsiya i ponimanie teksta [Cognition and comprehension of the text]. *Voprosy kognitivnoy lingvistiki*. Moskva: Institut yazykoznaviya. Tambov: Tambovskiy gos. universitet im. G. R. Derzhavina. 2005. № 3. S. 5–10.
2. Zozulia I. Ye., Pozdran Yu. V., Slobodianiuk A. A. (2020) Rol dystantsiinoho navchannia u vyvchenni ukrainskoi movy yak inozemnoi. [The Role of Distance Learning in the Study of Ukrainian as a Foreign Language] URL: http://www.philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2020/1_2020/part_1/9.pdf
3. Il'in E. P. Motivatsiya i motivy [Motivation and Motives]. Sankt-Peterburg: Pitera. 200. S. 512.
4. Kubryakova E. S. Yazyk i znanie: Na puti polucheniya znaniy o yazyke [Language and knowledge: Towards gaining knowledge of the language]. Moskva: Yazyki slavyanskoy kul'tury. 2004. 560 s.
5. Myshlenie. Obshchaya kharakteristika myshleniya [Thinking. General characteristics of thinking]. URL: http://psinovo.ru/referati_po_psichologii_i_pedagogike/mishlenie_obschaya_charakteristika_mishleniya.html.
6. Passov E. I. Kommunikativnyy metod obucheniya inoyazychnomu govoreniyu [Communicative method of teaching foreign language speaking]. Moskva: Prosveshchenie. 1991. 222 s.
7. Pligin A. A. Lichnostno orientirovannoe obrazovanie: istoriya i praktika: monografiya [Personally Oriented Education: History and Practice: Monograph]. [Elektronnyy resurs] Moskva: KSP+. 2003. 432 s.
8. Shadrikov V. D. Mental'noe razvitie cheloveka [Mental development of a person]. Moskva: Aspekt Press. 2007. 284 s.
9. Yankova M. A. (2021) Osoblyvosti zastosuvannya dystantsiinoho navchannia u vykladanni ukrainskoi movy yak inozemnoi. [Features of Distance Learning in Teaching Ukrainian as a Foreign Language] URL: <http://kmp.fl.kpi.ua/uk/node/42>.